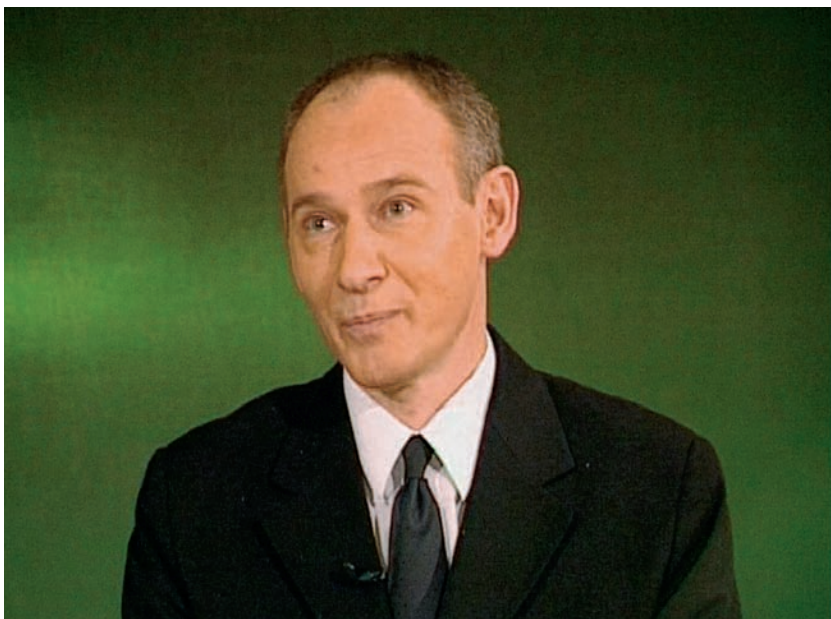

SZABÓ ISTVÁN

A teremtéstől adventig

Szabó István
a Magyarországi Református Egyház
Dunamelléki Kerületének püspöke

Sokszor halljuk: a karácsony a szeretet ünnepe. Az előadás ennek a közhelynek az eredetét és értelmét próbálja megvilágítani. Bemutatja, hogy a keresztén világban a szeretetnek mely dimenziói kerülnek az előtérbe, beszél arról, hogy a szeretetet jelentő görög szavak közül vajon miért éppen az *agapé*ra esett az Ószövetség fordítóinak választása, s hogy miben különbözik a szeretetnek ez a formája az érzéki vonzalomtól vagy a baráti érzésektől.

Miért beszélünk oly sokat a szeretetről?

Slágereket hallunk, s szinte minden másodiknak az a refrénje: *I love you*. Kutatók vizsgálják a szeretettel kapcsolatos emberi fizikai-biológiai folyamatokat. Erkölcs- és társadalomtudósok értekeznek róla. Olykor-olykor még politikusok is ki merik mondani. Mindenki a szeretetről beszél. Pár napja megnéztem egy internetes keresőprogramot, s azt találtam, hogy angol nyelven több mint száznyolcvanmillió olyan honlapot regisztráltak, melynek témája a szeretet. Ez rettenetesen nagy szám. Szűkítettem a keresést: megnéztem, hány honlapon van szó szeretetről és agykutatásról. Az

1956-ban született. A debreceni Református Gimnáziumban érettségizett. Teológiai tanulmányait a budapesti református teológián végezte. 1982–1983-ban ösztöndíjjal a chicagói McCormick teológiai szemináriumon tanult, ahol magisteri (MATS) fokozatot szerzett. 1994 őszén teológiai doktori vizsgát tett.

Szolgálati helyei: Sáregres, Budapest-Józsefváros, Külső Úllői úti Egyházközség (ahol az odakerülésekor szinte teljesen megszűnt gyülekezet újjászerveződött, 1989-ben templom és lelkészlakás épült). 1997-től a Buda-hegyvidéki gyülekezet lelképásztora. 1998-tól a Pápai Református Teológiai Akadémia rendszeres teológiai tanszékének tanszékvezetője, 1999 óta egyetemi tanára. 2003-tól a Dunamelléki Egyházkerület püspöke.

Tagja számos folyóirat szerkesztőbizottságának, a Károli Gáspár-díj szakkuratóriumának és a XX. Század Intézet (Terror Háza Múzeum) felügyelőbizottságának.

eredmény 3,2 millió. Gyerünk tovább: Szeretet és biológia? Az eredmény 6,7 millió. Szeretet és zene? 7,4 millió. Szeretet és komputer? 4,8 millió.

A számok azonban nem annyira a bőséges és magabiztos tudást jelzik, hanem inkább azt, hogy zavarban vagyunk, amikor a szeretetről beszélünk. Részben azért vagyunk zavarban, mert nagyon keveset tudunk erről a nagy titokról, részben pedig azért, mert a szeretetet nem annyira mondanunk kell, mint inkább megélnünk. Az információ viszont még nem tudás, a tudás pedig még nem bölcsesség. És a bölcsesség még nem cselekvés. S éppen ezért kell a szeretetről beszélnünk is, hiszen mindaz, ami a valódi szeretetre jellemző, nem velünk született képesség, hanem hosszú elsajátítási folyamatok és változások eredménye.

A keresztyénség par excellence a szeretet vallása

Isten megteremté Ádámot.
Michelangelo freskójának részlete,
1508–1512

Sőt ahogy Péter apostol levelében olvassuk: „egymást tiszta szívből buzgón szeressétek, mint akik újonnan születtek” (1Pt 1,23). Ez a különös kifejezés: „újjászületés”, gyökeres változást jelöl, valami olyasmit, ami nem következik az ember életéből. Ahogyan nem magunk adjuk magunknak életünket, akképpen ez az újonnan születés is ajándék, kegyelem.

Spirituális dimenzióban megy végbe, ám az ember egész életvalóságát átható módon. A keresztyénség ennek lehetőségét és örömét hirdeti. „A keresztyénség tipológiájához elég egyetlen szó: szeretet. Ez onnan származik, hogy a keresztyénségben Isten mozdulata és az ember vele szemben tett mozdulata egylényegű: a szeretet az isteni hatalom mozdulata a világ felé, és a viszontszeretet: a világ mozdulata Isten felé. Más szó nem kínálkozik ennek kifejezésére. Az emberi szeretet az isteni szeretet visszatükröződése az emberben, illetve sokkal inkább: Krisztus »kiábrázolódása« az emberben” – írja Gerardus van der Leeuw *A vallás fenomenológiájában*.

Közös előadásunk rám eső részében először a szeretet fogalmáról szólok, aztán Istennek a világ felé tett mozdulatáról és az ember viszontszeretetéről úgy, ahogyan ez a kettő egyidejűleg és egylényegűleg Krisztusban kirajzolódik, ahogyan Őbenne megszületett. Az ógyház nagyszerű hitvallása, a **kalkedóni** dogma úgy határozza ezt meg, hogy Krisztus istenségére nézve egylényegű (*consubstantiális*) az Atyával, s emberségére nézve egylényegű (*consubstantiális*) az emberrel (kivéve a bűnt). Krisztus valósággal Isten (*vere Deus*) és valósággal ember (*vere homo*).

Kalkedóni zsinat:

az ókor legnagyobb egyetemes zsinata 451-ben. 350 püspök vett részt rajta. Legfontosabb tanításaként kimondja: Krisztus egy személy két – isteni és emberi – természetben.

Hogyan beszélünk a szeretetről?

Hogy mennyire nem könnyű a szeretetről hitelesen szólni, annak példázására forduljunk egy klasszikus irodalmi alkotáshoz, Shakespeare: *Lear király* című tragédiájához. Az öregedő Lear király, mielőtt leányai közt felosztaná országát, azt firtatja, hogy melyikük szereti őt jobban. A két idősebb lány csodálatos szózuhatagokban beszél arról, hogy milyen nagyszerű az a szeretet, amellyel ők apjukat szeretik. A legkisebb lány, hallván nővérei öndicsé-

retét, magában így szól: „*Cordelia mit szólhat? Hallgat – s szeret.*” Majd kicsit később: „*Szegény Cordelia! S mégsem az! Mert gazdagabb szívem, mint nyelvem.*” S mikor apja megkérdezi, ő mit szól, így felel: „*Semmit, Felség.*” (Mészöly Dezső fordítása.) A király haragjában száműzi Cordeliát. S mégis, később majd ez a kitagadott lány bizonyítja, hogy szíve gazdagabb, mint nyelve, ő menti meg álnok nővérei által kitaszított apját. Mintha János apostol figyelmeztetését hallanánk: „*Fiátskáim, ne szóval szeressünk, se nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal*” (1Jn 3,18). Véletlen ugyan, de oly sokatmondó, hogy a kelta Cordelia név a latin szív (*cor*) szóra rímel.

Cordelia a hallgatásával leplezi le nővérei tetszelgését: a szeretet nem keresi a maga hasznát. S ugyanakkor a hallgatásával kikerüli apja lehetetlen kérését is, mert a szeretet nem kérkedik. Nem azért hallgat, mert nem tudna mit mondani, hanem mert szeret.

A szeretet néhány megnyilatkozása

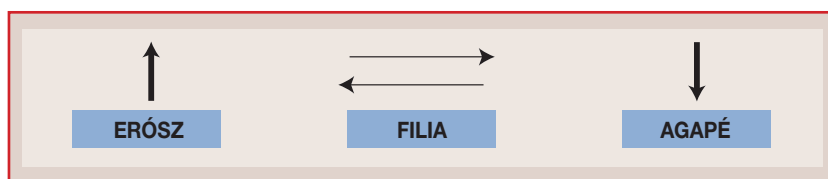
Ha például két szerelmes találkozik, nagy odaadással, rajongással, bensőségességgel köszöntik egymást, s boldogok, hogy összetartozhatnak. Szeretettel köszöntik egymást. A szeretetnek ez a dimenziója erotikus tartalmú. Vagy gondoljunk arra, amikor egy labdarúgó-mérkőzésen a győztes gólt elérő játékost a társai túlradó lelkesültséggel köszöntik, vállukra kapják, csókolgatják, örmótáncot járnak vele. Szeretettel köszöntik. A szeretet bajtársias, egyáltalán társias jellege mutatkozik itt meg. Aztán ha családi találkozóra megyünk, átérezzük a közösség megújulásának örömét, az összetartozást: szeretettel köszöntjük egymást. A szeretet közösségi valósága tárul fel. Vagy amikor gyászban osztozva, méltósággal és részvétellel fordulunk a sírókhoz. Szeretettel köszöntjük őket. Itt a szeretet fájdalomban osztozó valóságával találkozunk. Ez a néhány példa talán jól bizonyítja: a szeretetnek sok-sok dimenziója van.

Ám a példák azt is jól érzékeltetik, hogy a szeretet különböző dimenzióit egymástól gondosan megkülönböztetve kell látnunk. A nevelés, az erkölcs, a jogalkotás, sőt a tudomány világa, egész civilizációnk zűrzavarba kerülne ilyen megkülönböztetések nélkül.

Esti varázslat. Chagall festménye, 1948

A szeretet többféle fogalmáról – erősz, filia, agapé

A szeretet különböző dimenzióinak megkülönböztetésére akkor is törekednünk kell, ha nyelvünk nem minden tekintetben alkalmas rá. A latin nyelv legalább hat-hét kifejezést használ a szeretet valóságára, míg a német csak

Énekek éneke. Reich Károly
illusztrációja, 1980

egyed, ahogy azt Joseph Pieper megállapítja. Mi most a klasszikus görög nyelvre térünk rá, amelyen az Újszövetség is íródott.

Andres Nygren svéd teológus egyik nagyszerű könyvében (*Eros und Agape*) vizsgálja azt a különös tényt, hogy az Újszövetség írói következetesen nem használták azt a szeretetet, illetve szerelmet kifejező görög szót, mely szinte valamennyi más nyelvbe átkerült. Ez a szó az *erósz*, amellyel kapcsolatban Platón *A lakomájában* ezt olvassuk: „Minden embernek tisztelnie kell *erósz*t, ezért tisztelem én magam is... s magasztalom most és mindörökké *erósz* nagyságát és hatalmát.” *Erósz* a vágy hatalma, amely arra készteti az embert, hogy beteljesülést keressen. Az ember akkor lesz boldog, ha megszerzi a jót. „Lényegében a jóra és boldogságra való vágyakozás nem más, mint nagy és fondorlatos szerelem.” Platón egy régi mítoszt is idéz, mely szerint egykor az istenek gömb alakú lénynek teremtették az embert – kezdetben nem vált szét egymástól a nő és a férfi –, majd büszkesége miatt azzal büntették, hogy kettéhasították a gömböt, s azóta az ember újraegyesülésre törekszik. *Erósz* a törekvés hatalmát jelöli. Az emberi élet, kultúra, alkotóerő, egyáltalán az ember *erósz* kényszerítése alatt áll.

Az Újszövetség szeretetfogalma: agapé

Az Újszövetség szerzői viszont nem használták ezt a szót, pedig a Biblia is beszél arról, hogy az ember beteljesülésre vágyakozik, és ezt még a görögöknél is nagyobb realizmussal ábrázolja. Vajon miért kerülték ezt a kifejezést?

Az első ok az, hogy az Ószövetség görög nyelvre való lefordításakor, vagyis Kr. e. a második században az *erósz* szó már oly mértékben szexuális tartalmú lett, hogy nem volt alkalmas az isteni és felebaráti szeretet tolmácsolására. Azt, hogy „*Szeresd az Istent és szeresd felebarátodat*” már nem lehetett ezzel a szóval fordítani. A szeretet olyan szinonimáit sem lehetett ilyen módon visszaadni, mint például a könyörület, a hűség, az igazságosság, a méltányosság. Azután a görög nyelvben más kifejezések is használatosak a szeretetre. Arisztotelész például a barátság erőnyeiről írva a *filia* szót használja. *Erósz* azt fejezi ki: „szeretlek, mert szükségem van rád”. Vagy még egyszerűbben: „szeretlek, hogy szeress”. A *filia* azt fejezi ki: „szeretlek, mert szeretsz”. *Erósz* a hiányérzetre utal, a *filia* viszont arra, amit szívesen tesz az ember. A *filia* szóból származnak az olyan, a magyar nyelvben is meghonosodott kifejezések, mint a filozófia, filatélia. Ám az Újszövetség szerzői nem a *filia* szót választották, hanem egy harmadik kifejezést, mely a korabeli görög nyelvben szinte teljesen jelentéktelen szerepet játszott. Ez a szó az *agapé*. Vannak tudósok, akik szerint mindössze a hangzásbeli azonosság miatt alkalmazták az *agapé* szót a héber Ószövetséget görögre fordítók. Héberül így hangzik a szeretet: „ahaba” – s máris halljuk mellette a görög szót: *agapé*. S mivel az Újszövetség írói nagymértékben támaszkodtak erre a fordításra, sőt idéztek belőle – egyszerűen átvették ezt a megoldást.

A helyzet azonban más. *Erósz* azt jelenti: kíván, vágyódik. *Filia* azt jelenti: nagyra becsül, ragaszkodik, baráti kapcsolatban áll. *Agapé* pedig azt jelenti: magánál többre tart valamit, megelégszik valamivel, elfogad. Nygren követve a következőkben állapíthatjuk meg a döntő különbségeket: *erósz* – sze-

Platón: A lakoma. Kondor Lajos
illusztrációja, 1961

rezni vágyik, *agapé* – adni akar. *Erósz* a hiányon alapul, és ez motiválja, *agapé* viszont szabad arra, hogy a magából adjon. *Erósz* fölfelé törekszik – ez az ember útja Isten felé, *agapé* fölülről érkezik – ez az Isten útja az emberhez. *Erósz* igyekszik megnyerni az életet, mégpedig – ahogy Platón utalt rá – isteni és halhatatlan formában. *Agapé* ezzel szemben az isteni életből érkezik, ezért van bátorsága mások érdekében veszíteni is. S. C. Lewis így fogalmaz: *erósz* a szükség-szeretet, *agapé* az ajándék-szeretet. A kulcsot azonban Andres Nygren adja a kezünkbe, amikor azt mondja: *erósz* mindig arra irányul, amit jó-nak talált, *agapé* viszont mind a jó, mind a rossz iránt megnyilvánul, feltétlen, a forrása önmagában van, s a körülményektől függetlenül túlrad önmagán. *Erósz* felismeri az értéket abban, akit vagy amit szeret, és vágyik rá. *Agapé* szeret, és ezért értéket teremt abban, akit vagy amit szeret. *Erósz* azt mondja: szeretlek, hogy szeress. *Agapé* ezt mondja: szeretlek, mert szeretlek.

A szeretet: Isten világ felé tett mozdulata

S halljuk máris Jézus oly nehezen magyarázható és még nehezebben teljesíthető parancsát: „*szeressétek ellenségeiteket... hogy legyetek a ti mennyei Atyátnak gyermekei... ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, micsoda jutalmát veszitek... legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes*” (Mt 5,44–48).

Ez a jézusi szó igazolja, hogy nem fordítási lelemény miatt került a keresztyénség középpontjába az *agapé* szó, hanem mert egyedül ezzel volt lehetséges kifejezni Istennek azt a szeretetét, amely minden hittapasztalatot átfog és meghatároz. Mik ezek a tapasztalatok?

Jézus azt mondja: legyetek a ti mennyei Atyátok gyermekei. Itt érkezünk el ahhoz, amit Istennek a világ felé tett mozdulatáról mondhatunk.

Isten szeretetéből van a világ

A világot mint teremtményt a keresztyének Isten szeretetéből valónak látják. Isten a maga örökkévaló dicsőségét, bölcsességét és jóságát nyilatkoztatta ki azzal, hogy semmiből megteremtette a világot, mondja egy 17. századi református hitvallás (**Westminster Confession**). Az ógyház egyik nagy teológusa, Nüsszai Gergely pedig az emberi természetről értekezve, s az embert a kozmosz rendjében szemlélve, azt állapítja meg, hogy Isten úgy alkotta meg a világot, hogy abban az embernek nemcsak kitüntetett hely jutott, hanem úgy, hogy az emberben közvetlenül Isten alkotó szeretete ismerhető fel. Előbb azt mondja, a világ olyan, mint egy királyi palota, melyet Isten az embernek ajándékozott. Aztán azt mondja, a világ azért olyan gazdag, mert ezzel Isten az ember számára – mint kedves vendége számára – asztalt terített. Az emberről pedig a teremtés történetéhez kapcsolódva azt mondja, hogy mivel Isten szeretet, „a természet alkotója ezt tette meg a mi személyiségünkkel is”. Isten a maga képmására teremtette az embert, avégre, hogy Teremtőjével boldog életközösségben, szeretetközösségben éljen.

Árpád-házi Szent Erzsébet.
Theodorik mester festménye, 1365

Westminster Confession

(Westminsteri Hitvallás):

1643-es zsinat, amelynek következtében véglegessé vált az anglikán és a presbiteriánus (református) vallási irányzat különválása.

A Parádicsom elképzelése.
G. di Paolo táblaképének részlete,
1445

Isten szeretetét tükrözi a gondviselés

Isten szeretetét ismerjük föl abban is, amit Isten gondviselésének nevezünk. Például a 104. zsoltár a magasztos, dicsőséges, fenséges Istent, akinek egy szavára világok álltak elő, a világegyetemet fenntartó munkájáért magasztalja. A szenvedő Jóbról azt olvassuk, hogy amikor Isten megfelel neki, szenvedései okáról nem szól semmit, de fenséges gondviselőként mutatkozik be, s Jób elnémulva érti meg Isten titkát a világegyetem kozmikus rendjéből. Egy református hitvallás, a *Heidelbergi Káté* így fogalmaz erről: hiszem, hogy a világot alkotó és fenntartó Isten nekem Jézus Krisztusért Atyám, aki minden szükségemet be fogja tölteni, sőt azt a rosszat is, amit rám bocsát, javamra fordítja, mert megteheti azt, mint mindenható Isten, és meg akarja tenni, mint hűséges Atya.

Valamiről azonban eddig nem szóltunk. Isten gondviselése már a Tőle elszakadt embert hordozza. Itt kell kiemelnünk, amit az *agapé* kapcsán mondtunk, hogy az *erősz*-szal szemben a jó és a rossz iránt egyformán megnyilatkozik. Jézus a Hegyi Beszéd előbb idézett részében utal erre, amikor kijelenti: Isten személyválogatás nélkül árasztja ki jóságát gonoszra és igazra. Ebből támadhat az a gyermeki bizalom, amelyre Jézus követőit szüntelenül buzdítja: „ne féljetek”. Ezt a mély tapasztalatot fejezi ki költőien Babits Mihály *Zsoltár gyermekhangra* című verse is.

*Az Úristen őriz engem
mert az ő zászlóját zengem,*

*Az Ő országát, a Békét,
harcainkra süketségét.*

*Ő az Áldás, Ő a Béke,
nem a harcok istensége.*

*Néha átokkal panaszlom
de Ő így szól: „Nem haragszom!”*

*Ő nem az a véres Isten:
az a véres Isten nincsen.*

*Néha rángatom, cibálom: –
tudja, hogy csak őt kívánom.*

*Kard ha csörren, vér ha csobban,
csak az ember vétkes abban.*

*Az is kedvesebb számára,
mint a közömbös imája.*

*Az Úristen örök áldás,
csira, élet és virágzás.*

*Az Úristen őriz engem
mert az Ő zászlóját zengem.*

*Nagy, süket és szent nyugalma
háborúnkat meg sem hallja.*

*Hogy daloljak más éneket,
mint amit Ő ajkamra tett?*

*Csendes ő míg mi viharzunk
békéjét nem bántja harcunk:*

*Tőle, Hozzá minden átkom:
hang vagyok az Ő szájában.*

*Az Úristen őriz engem,
mert az Ő országát zengem.*

*Lázás hang talán magában:
kell a szent Harmóniában.*

Jézus a Jó Pásztor. Bizánci
márványszobor, 5. század

*S kell, hogy az Úr áldja, védje
aki azt énekli: Béke.*

Isten törvénye a szeretet törvénye

Isten szeretete az üdvözítés történetében bontakozik ki. Isten szeretetét ismerjük fel a történelem megmagyarázhatatlan fordulataiban, Isten szabadító tetteiben is, amikor bekövetkezik az, ami lehetetlennek tűnt. Például a 105. zsoltár ebben a fényben mutatja be az ószövetségi nép életét: az egyiptomi rabszolgaságból való kiszabadulás, majd a honfoglalás, aztán a megmaradás a zűrzavaros évszázadok során mindig úgy következett be, hogy a történelmi fordulatokat Isten könyörülő szeretetének kiáradása alapozta meg.

Isten szeretetét ismerjük fel abban, hogy e szabadítás közben törvényt, vagyis élhető életrendet adott népének, azzal az ígérettel: cselekedd ezt, és élni fogsz. Karl Barth svájci teológus mondja, hogy a tízparancsolat kőtáblái a szövetség ládájában voltak elhelyezve. Vagyis a törvény a szabadulás kegyelméhez és Isten szövetségi hűségéhez volt hozzákötve. A törvény az evangéliumban van elrejtve. A törvény beteljesítése a szeretet. A prófétai és bölcsességi értelmezés szerint a törvény betöltésének a szabadulásért való hálából kell fakadnia. A hálából fakadó szeretet indít újra meg újra könyörületességre, irgalmasságra, szent életvezetésre. Árvát és özvegyet megsegíteni, a jövevényt és idegent befogadni, adósságot elengedni, a törvény paragrafusain túl a másik, vagyis a felebarát számára többletjogokat teremteni – nos, ez az isteni szeretetből fakadó törvény útja. Egy huszadik századi bölcselkedő szerint a másik (ember) a pokol. Isten törvénye szerint a másik ember: szeretetem célja. „Szeretetet akarok, s nem áldozatot” – hirdetik a próféták mintegy Isten szavát összegezve (Hós 6,6). Jézus ezt így adja vissza: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot” (Mt 12,7), s máris oszlik minden hamis szentimentalizmus. A szeretet hosszútűrő, kegyes, a szeretet mindent elfedez, mindent eltűr, a szeretet nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal.

Isten ígéreteket ad szeretete végső beteljesítésére – prófétai igehirdetés

Isten szeretetéből valók azok az ígérek is, amelyek újra és újra felhangzottak az ószövetségi prófétáknál: szabadulást, vigasztalást, reményt hirdettek azoknak, akik a bűn útjára tévedtek, történelmi katasztrófákat szenvedtek el, nyomorúságok közt éltek kiszolgáltatva. Például Ézsaiás próféta több száz évvel Krisztus születése előtt így jövendöl: „A nép, amely sötétségben jár, lát nagy világosságot, és akik lakoznak a halál árnyékának földében, fény ragyog fel fölöttük” (Ésa 9,2). Másutt ezt mondja: „Ímé a Szűz fogan méhében, és szül fiat, és nevezi azt Immánuelnek” (Ésa 7,11). Megint másutt pedig: „Származik egy vesszőszál Isai törzsekből... akin az Úr lelke megnyugszik” (Ésa 11,1–2). Ezekről a jövendölésekről összefoglaló értelemben ezt mondja a próféta: „A Seregek Urának buzgó szerelme művelendi ezt” (Ésa 9,7).

Ezeket és a még számos ehhez hasonló jövendölést a bibliai tudományok üdvprófeciáknak nevezik. Olyan isteni ígérek ezek, melyek Isten

A szövetség ládája. Kafarnaumi zsinagóga, 4. század

Barth, Karl (1886–1968):

a 20. sz. legnagyobb teológusai között tartják számon. Híres mondása szerint a kereszténység nem „vallás”, a vallás Isten szuverén kinyilatkoztató szava, amelyre az ember csak reagálni képes. A kapcsolat Isten és ember között egyedül Isten szava által jöhet létre.

Ézsaiás próféta imája. Párizsi zsoltároskönyv, miniatúra, 10. század

Iraeneus:

Kis-Ázsiában született, Polükarposz püspök tanítványa volt. 177-ben Laon püspöke lett, írásaiban a népszerű gnoszticizmussal akart leszámolni. Több gondolatával hozzájárult a keresztény teológia fejlődéséhez, érveit mindig megkísérelte a Szentírásra alapozni.

nagyszerű történelmi tetteit, gondviselését, életrendet adó jóságát, hűségét felidézve arról szólnak, hogy Isten szabadítást, helyreállítást, megváltást hoz az ember számára. Ezek a kifejezések feltételezik, hogy az embernek gyógyulásra van szüksége, Istennel megszakadt kapcsolatát, összetörött istenképét helyre kell állítani, a bűn rabságából ki kell szabadulnia. Pál apostol a Rómaiakhoz írt levelében (1–3. rész) foglalja össze az ember elesett állapotát: Isten dicsősége kitetszik a teremtet világból, gondviseléséből, áthatja az emberi lelkiismeretet és a történelmet. Az ember azonban nem fordul Istenhez, hanem megvonja Istentől imádatát, magára hullik vissza, megromlott természete megcsalja őt. Menthetetlen vagy, óh ember, bárki légy! – mondja az apostol (Róm 2,1). Az eredendő bűn ellenállhatatlan ereje elveszésbe sodorja az embert. Másképpen fogalmazva: az ember természetéből nem következik az *agapé*. Kálvin egyenesen így mondja: Isten megmentő szeretete, mely Krisztusban elérkezik hozzánk, szinte természetünk ellenére való. Az apostol ezért Krisztust új Ádámként írja le. Jézus személye, élete, halála, feltámadása új teremtetést jelöl, mely azonban nem pusztá leváltása a réginek, hanem átfarmáló megváltása – csak így érthetjük helyesen, amit Aquinói Tamás mond: a kegyelem nem eltörli, hanem tökéletessé teszi a természetet.

Jézus Krisztus teljesíti be az üdvösség ígéretét és a szeretet törvényét

Immánuel! – jövendöl a próféta. Olyan ez az ígéret, mint az éjszaka legmélyén felhangzó kiáltás: közeleg a naptámadat. Ez a próféták magvetése.

S ugyanígy hangzik az angyal szava Józsefhez, Mária férjéhez is: Immánuel! – velünk az Isten! Isten új kezdetet nyit. Mária az a szűz, aki fogan méhében – ahogy a próféta jövendölte. S Mária engedelmessége – ahogy **Iraeneus** egyházatyja mondta – éppen a fordítottja, mint Éváé, az első asszonyé: Éva engedetlensége miatt elveszett az üdvösség, Mária engedelmessége által újra lehetővé lett. De többről kell szólnunk itt. A megmentő isteni kezdeményezés a világ peremén indul. Nem mintha az emberben nem lett volna vágyakozás megváltásra, új életre. Csakhogy különbség van aközött, hogy helyet készítünk Istennek: azaz erkölcsi, társadalmi, bölcseleti, politikai, sőt vallásos konstrukciókat építünk fel, s ezeken belül kijelöljük Isten helyét, megszabjuk, hol kell szeretetének hatnia; vagy pedig engedjük, hogy Isten belépjen életünkbe, vagyis nem helyet készítünk neki, hanem helyet engedünk neki, hogy szeretete szuverén módon érvényesüljön. A várandós Mária éneke, a *Magnificat* erről beszél. A megtartó Isten meglátta őt, az alázatost, elszélesztette a felfuvalkodottakat, hatalmasokat döntött le trónjaikról, alázatosokat magasztalt fel, éhezőket töltött be javakkal (Lk 2,46 sk). Pál apostol ezt visszhangozza, amikor azt mondja: amit az ember szíve meg nem gondolt, azt készítette Isten az őt szeretőknak.

Jézus élete, halála, feltámadása a törvény és az ígéretek beteljesedése.

Magvető. J.–F. Millet festménye, 1850

Jézus a Hegyi Beszédben azt a soha nem hallott kijelentést teszi, hogy ellenségeinket is szeretnünk kell. Jézus élete és halála tökéletes összhangban áll tanításával. Ugyanakkor Jézusban teljesedtek be Isten üdvígéretei is. Ézsaiás próféta jövendölései között egy szenvedő szolgáról olvasunk, aki elhordozza Isten bűn miatti haragját, engesztelő áldozatot hoz, és szenvedése folytán ledől a válaszfal Isten és ember között, hogy Isten szeretete szabadon áradhasson át az ember életébe. A keresztyén hit vallja, hogy Jézus egyidejűleg a próféták által megígért Messiás, Isten szabadító felhatalmazottja, az értünk szenvedő isteni szeretet megtestesülése, s ugyanakkor Isten Fia, a Szentháromság második személye, aki Pál apostol szava szerint örök időktől rendeltetett az ember üdvözítésére. Immánuel – velünk az Isten. A megváltó üzenet így nemcsak Istennek a szenvedő emberrel való szolidaritását, hanem Isten teljes önfeltárlkozását is hirdeti. Amint a prófétai üzenet, a bölcsesség belátásai, a vallásos élet rendje kiabrázolt előképe volt annak, hogy Krisztusban Isten Önmagát mondja ki, Önmagát közli és Önmagát áldozza az ember megmentésére. *Jövel, jövel, Immánuel!* – hangzik az adventi énekben: a megoldásra, bűnök alól való felszabadulásra, új életre várakozó ember felismerte: várakozása felelet Isten ígéretére. János apostol így mondja: „*az által lett nyilvánvaló Isten szeretete bennünk, hogy az Ő egy-
szülött fiát elküldte a világra, hogy éljünk általa*” (1Jn 4,9). Canterburyi Anselmus szép imádsága segíthet ezt az adventi váradalmat felismerni:

*Keresselek Téged vágyakozással.
Vágyakozom hozzád a kereséssel!
Találjalak meg a szeretéssel,
Szeresselek a találással!*

Summázás

A figyelmes hallgató bizonnal megjegyezte, hogy két, magam által feltett kérdésre még nem adtam választ. Az első az volt: Milyen szeretettel köszöntöttük a hallgatókat az előadás elején? Talán előadásunk végére érkezvén nyilvánvalóvá lett igyekezetünk: Isten páratlan szeretetével, mely Krisztusban megnyilatkozott, és amelyben a Szentlélek által részesedhetünk. Augustinus egyházatya a Szentháromság titkáról értekezvén számos antropológiai jelenséget sorol fel, melyek mintegy analógiául alkalmazhatók. Ilyenek az akaratban, az értelemben, az emlékezetben, az emberi kapcsolatrendszerekben, az erények világában felismerhető hármasságok. Ám ezek csak analógiák. „*De amikor elérkezünk abhoz a szeretethez, amely a Szentírás szerint maga Isten (1Jn 4,16), akkor felderengett a Háromság, ti. aki szeret, akire a szeretet irányul és maga a szeretet.*”

A másik kérdés az volt: Miképpen felel az ember Isten szeretetkezdeményezésére. Három egyszerű, de döntő vonatkozást említek.

Először is azt láttuk, Isten szeretete kezdeményező: ő az, aki eljön. Azt is láttuk, hogy az ember szabadítására jön el. Isten visszafogadja azt, aki

Szentháromság. Andrej Rubljov festménye, 1430 körül

Albert Schweitzer (1875–1965)

Kalkuttai Teréz anya
(1910–1997)

elveszett és meghalt (ahogy a tékozló fiú példázatában halljuk). Elfogadja az elfogadhatatlan. Az első válaszunk tehát Isten megmentő kezdeményezésének elfogadása lehet – ez a hit nagy mozdulata.

Azután láttuk, hogy Isten szeretete teremt és újjáteremt. Jézus egy alkalommal egy bölcs ember kérdésére ezt felelte: „szükség újonnan születetek”. Karácsony nagy öröme arra hív, hogy engedjünk Isten unszolásának, aki szeretete által új életbe akar vezetni bennünket. *„Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az!”* (2 Kor 5,17).

S végül láttuk, hogy Isten szeretete szent szeretet. Olyan életvezetésre, magatartásra készítet, melyre egyetlen emberi törvény sem kötelezheti az embert. Immanuel Kant mutat rá az apóriára: Hogyan lehet megparancsolni azt, ami nem kikényszeríthető? Ha valamit kényszerből teszünk, az nem nevezhető szeretetnek. De miért is kellene parancsolni a szeretetnek, amikor maga a szeretet parancsol. Azok értették meg jól Istennek ezt a feltétlen szeretetét, akik mintegy továbbéltek azt a világban. Gyermekeim, mondja János apostol, ha ily nagy szeretetet adott nekünk az Atya, nekünk is szeretnünk kell egymást.

Ajánlott irodalom

Anselmus: Monologion, Proslogion. (Religio könyvek) Bp.: MTA Filozófiai Intézete, 1991.

Aquinói Szent Tamás: A teológia foglalata. I/1 Bp.: Telosz, 1994.

Augustinus: A Szentháromságról. Bp.: Szent István Társulat, 1983.

Augustinus: Vallomások. Bp.: Gondolat, 1982.

Balthasar, Hans Urs von: A három nap teológiája. Bp.: Osiris, 2000.

Barth, Károly: Kis dogmatika. Bp.: Országos Református Missziói Munkaközösség, 1948.

Guardini, Romano: A szeretetről. Bp.: Vigilia, 1987.

Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere. I–II. köt. Pápa, 1909–1910.

Leeuw, Gerardus van der: A vallás fenomenológiája. Bp.: Osiris, 2001.

Otto, Rudolf: A Szent. Bp.: Osiris, 1997.

Tillich, Paul: Rendszeres teológia. Bp.: Osiris, 1996.

Török István: Etika. Amszterdam: Free University Press, 1988.

Weil, Simone: Ami személyes és ami szent. Bp.: Vigilia, 1983.

